

Alojz Rebula: *Nokturno za Primorsko*. Celje – Trst: Mohorjeva družba, 2005.

Seveda ni treba posebej poudarjati, da je Rebula za svoj roman *Nokturno za Primorsko* letos dobil kresnika. Delo prikazuje viharno obdobje na Primorskem – pripoved se začne v času naraščajočega fašizma konec dvajsetih let preteklega stoletja, konča pa se malo po vojni, z oznovskimi zaslišanji in obračunavanji –, s tem pa problematizira tudi naš odnos do preteklosti in podcenjevanje vloge, ki so jo pri boju in ohranjanju slovenščine imeli zavedni duhovniki na tem območju.

Poetičen naslov napoveduje tudi mehkejše tone (nokturno je krajša skladba liričnega, otožnega značaja), ki so v romanu sicer zaznavni, vendar ostajajo pod površjem, so tisti, katerih mehkoba, morda celo melanholija nas spremljata bolj kot oddaljen odmev, ne preraseta pa v jasno melodijo. Prevladujejo odločnejši, tudi bojeviti toni.

Roman je z naslovom umeščen geografsko, z uvodnimi stavki (ki jih lahko preberemo tudi na naslovnici) pa tudi časovno. "To je bil čas, ko so čez Vipavsko dolino vršeli demoni in je Nanos čakal na kres v spomin Bidovca, Marušiča, Miloša in Valenčiča ..."

Župnik v vipavskem Borovju, Melhior Galant, pričakuje novega kaplana nekoliko zaskrbljen, saj je "osmo leto fašistične ere", mladi duhovnik Florijan Burnik pa ni le lep (a brez problemov s celibatom) in glasbeno nadarjen mladenič (tudi v tem lahko odkrivamo sozvočje z naslovom), ampak tudi zaveden Slovenec. Župnik čaka, "da se mu predstavi kakšna provincialna gorečnost, kakšen nacionalistični fanatizem kot kompenzacija za celibat". Že v prvem pogovoru z njim Florijan jasno pove: "Naš narod je pribit na križ. Slovenščina je morala celo z grobov, kaj šele iz šol in tiskarn. Naj na tej Golgoti samo gledamo?". In ko ga pozneje napade učitelj, češ da je slovenščina prepovedan jezik, mu Florijan odgovarja: "Bog, moja avtoriteta, mi ga ni prepovedal. Škof, moja druga avtoriteta tudi ne."

Pozneje izbruhne med pogovorom z ekscelenco Pasetto, ko mu ta pravi: "A vendar zaupajte Cerkvi. Cerkev bo branila jezik vaših ljudi, dokler se ne naučijo italijanščine." Slovenščina, jezik neukročene Primorske, je za Florijana v najtesnejši zvezi z večnostjo. Prvo polje njegovega boja je jezik.

Drugo je polje notranjega boja, ki se odpre nekoliko pozneje. Florijan se sprašuje, "kje je bil Kristus, če se je Cerkev, kateri je on pripadal, uklonila antikrističnim silam tega sveta"; krizo vere povzroči dejstvo, da Vatikan podpira raznorodovanje. Zateče se k župniku Gildu v Avber (ta mu mirno pove "Od njega [Kristusa, op. a.] te trže Vatikan, ne Cerkev"). Zave se, da nacionalnost ne more osmiseliti njegovega življenja, "smisel, ta je mogel biti samo v Kristusu". Gildo mu podari knjigo o stigmatiziranki Tereziji Neumann. Iskanje Florijana pelje na Bavarsko.

V intervjuju s Petrom Kolškom je avtor na vprašanje, ali je v romanu kak moment, v katerem se s svojim junakom ne strinja, odgovoril, da morda v tem, "da v srečanju s Terezijo Neumann nekam prelahko razčisti z versko problematiko, ki se mu je bila izostrila v hudo krizo. Verjeti za intelektualca ni enostavno, tudi za duhovnika ne", je pa Florijan "optimistična natura". Po mojem mnenju hitro razrešenje dvoma ni tako problematično, vsekakor pa bi bilo lahko več pozornosti namenjene previharjenju te globoke krize.

Kljub temu je najbolj prepričljiv prav prvi od treh delov *Nokturna*. Soočenje z dvomom, vztrajanje pri pokončni drži in prepričanjih, tudi za ceno konfinacije. Mlademu Florijanu, strastno predanemu prepričanjem, zadržemu v brezmejnosti večnosti, Rebula nasproti postavlja starejšega duhovnika, zatopljenega v svet francoskih prevodov, s katerimi se ukvarja, čeprav ravno tako zavzetega za slovenščino. Kot bi ga leta obrusila in bi v njem počasi zorelo čutenje meja, medtem ko se mladost še zmore zaganjati vanje, jih skuša podirati, presepati. Zaradi kontrapunkta je podoba obeh polnokrvnejša, medtem ko župnik Gildo zmore razumeti dvome in iskanja mladega Florijana v prav tistih občutljivih točkah, ki so vipavskemu župniku nerazumljive. Florijanovemu soočenju s samim sabo in fašističnim raznarodovanjem sledita partizanski upor in nazadnje komunizem.

Freska časa, pokrajine ter položaja duhovnikov na Primorskem med drugo svetovno vojno postaja v drugem, sredinskem delu vse preveč nabita z vtisi. Ti naj bi sicer poskrbeli za večdimenzionalnost, vendar celotna podoba zaradi preobilice podatkov postaja nejasna, Florijanova najrazličnejša soočenja si sledijo zelo hitro (njegove izjave pogosto zvenijo brezprizivno, rzsodbe so nagle in neposredne, premislek, ki je do njih privedel, pa nam neznan), hkrati pa jih preplavlja njegova gorečnost, zaradi česar pogosto stopajo v ozadje. V tretjem, zadnjem delu se podoba novih pritiskov po vojni nekoliko izkristalizira, konec zazveni nepatetično, prepričljivo.

Avtor je po razglasitvi nagrade med drugim povedal: "Nagrade nisem pričakoval, ker tema knjige ni uglašena s splošnim razpoloženjem duha v Evropi, stil mojih let pa se tudi ne ujema z občutji in stilom mlade generacije. Zahvaljujem se vam za knjigo, ki pledira za Kristusa". Razpravljanje o povedanem presega

namen tega zapisa, ostanimo pri literaturi. V zadnjih letih je izšlo nekaj romanov, ki se dogajajo med vojno, tako prevodnih (omenimo le Asimakópulosov roman *Ljubezen v času vojne* in Fraynove *Vohune*) kot slovenskih. Morda čas vendarle postaja bolj naklonjen tudi soočanju z odprtimi vprašanji in takratnim dogajanjem; minevanje let verjetno že zagotavlja določeno distanco, hkrati pa so vprašanja, ki jih različne generacije občutijo različno intenzivno, še vedno zelo prisotna.

Matevž Kos, predsednik kresnikove žirije, je med drugim povedal, da je posebnost Rebulovega *Nokturna za Primorsko* "da v sodobno slovensko romanopisje ponovno prinaša poseben žanr, gre namreč za tip novodobnega duhovniškega romana". Toda. Duhovnika je kot konfliktno osebo v vojnem času v središče romana postavil že Dušan Merc, in sicer v odličnem romanu *Jakobova molitev*, ki je bil za kresnika nominiran lani. Merčev glavni junak, mladi duhovnik Jakob Bem, kaplan in pozneje župnik, je "edini človek zgodbe, ki zmore preseči razkol svoje skupnosti na (po)vojno črno-rdečo polovico in ohraniti človečnost, ne da bi si tajil grozo razčlovečenja", je za zavihek napisala Vanesa Matajč. Pogled v globine njegove duševnosti nam je Merc ponujal z zapisom njegovih molitev, pri vsem skupaj pa je bil tako uspešen, da je roman deloval kot delo "poznavalca, celo katoliškega pisatelja" (Blaž Lukan v intervjuju z avtorjem). Med obema mladima duhovnikoma, Florijanom in Jakobom, bi lahko našli marsikatero podobnost, še več pa razlik. Njuni usodi sta zaradi njunega ravnanja – ki je pri obeh posledica globoke vere in etične drže – bistveno različni; Merčevega Jakoba ob koncu vojne čaka izključitev iz Cerkve (ob čemer razmišlja "Nisem mogel biti edini, nisem bil prvi in nisem bil zadnji, za katerega so se odločili, da jih je izdal"), Florijana čaka drugačen nepravilčen obračun. Pa tudi njegov boj je bil popolnoma drugačen. Bil je med tistimi slovenskimi duhovniki, ki so "zaprisedli, da bodo v cerkvi uporabljali materin jezik do mučeništva" in njegovo usodo je dokončno zapečatil stavek, ki mu je ušel v zanosu med pridigo o svetem Pavlu: "Takratni judovski oznovec se je spremenil v gorečega Kristusovega apostola".

Florijanova zgodba je zgodba duhovnika in zgodba Primorske. Zgodba določene generacije. Tudi zgodba celotne Slovenije. Rebulo se uvršča med katoliške pisatelje, njegov slog je prepoznaven, jezik prežet s katoliško metaforiko. Ta je mestoma presenetljiva, ponekod pa ne povsem prepričljiva. Zanimivo, največjo izrazno moč jezika je začutili v pismu, ki ga Florijan po vojni dobi od nekoč vanj zaljubljenе učiteljice Concette Lo Maffio. V njenem pismu med drugim beremo: "Kako naj vem, do kakšne mere je grešila neka mladost, ko si je zaželela posvečeno osebo? Strast mi ni bila samo strast, verjamite mi: bila je mešanica, v kateri je bil tudi mik mlade posvečenosti pa nezavedna dekliška sanja po sinjem princu pa zalet v neskončno", "Pokorila sem se z drugačnim strmoglavljenjem: v brezno obupa, nesmiselnosti in nesrečnega zakona." in "Hvala ti, jeklena vrv moje odrešitve!". Zakaj to pismo deluje tako prepričljivo? Avtor se od katoliške dikcije ne odmika, dama Florijanu piše iz samostana,

vendar mu piše predvsem iz sebe. In prav to je tisto, kar v celotnem romanu pogrešamo pri Florijanu. Fizično si ga dobro predstavljamo, jasni in nazorni so tudi njegovi odzivi, toda avtor nam ne omogoči pravega vpogleda v njegova razmišljanja. Ena od neizkoriščenih možnosti za to je prav gotovo že omenjeno soočenje z dvomi, ki so navsezadnje najintimnejši in zato ponujajo odlično priložnost za razkrivanje junakovega psihološkega portreta. V romanu umanjka izostren pogled na življenje konkretnega mladega duhovnika. Pomembnejše kot literarni junak je tisto, kar simbolizira, pomembnejše je sporočilo. Na žalost tega avtor ne posreduje literarno prepričljivo (kar bi delu zagotovilo ne le večjo komunikativnost, ampak tudi neprimerno širši krog bralcev), zato se bo verjetno pogosteje kot razpravljalo o literarnih kvalitetah *Nokturna* govorilo o njegovi vsebini. Zaradi tendencioznosti se bralci ne bodo zazrli v življenjsko usodo mladega duhovnika, ki simbolizira dušo Primorske – škoda, ker bi zgodba resnično lahko širila meje duha –, ampak se bodo razdelili na “za” in “proti”. Nikakor zaradi vsebine, ampak zaradi načina pripovedovanja.